

DOI: <https://doi.org/10.31318/2786-8877.8.2025.355519>
УДК 78.036:780.614.331:78.071.1Фрейдлін(477)(045)

БАБІЙ М. М.

Національна музична академія України імені П. І. Чайковського; аспірантка кафедри історії української музики та музичної фольклористики; науковий керівник — О. О. Дерев'янченко, кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри (Київ, Україна).

Babii, Mariia. Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music; Postgraduate student at the Department of History of the Ukrainian Music and Musical Ethnology; Academic advisor — Olena Derevianchenko, Candidate of Art Studies (PhD), Associate Professor, Associate Professor (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9144-6512>

mariia.m.babii@gmail.com

ЯН ФРЕЙДЛІН

ТА ЙОГО «МОНООПЕРА» ДЛЯ СКРИПКИ СОЛО (ДО 80-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

JAN FREIDLIN AND HIS MONO OPERA FOR SOLO VIOLIN (TO THE 80TH ANNIVERSARY OF HIS BIRTH)

Одеський композитор і ювіляр 2024 року Ян Фрейдлін (нар. 1944) відзначив своє 80-річчя. Хоча зараз він проживає в Ізраїлі, куди емігрував близько 30-ти років тому, його тісний зв'язок з Україною та одеською композиторською школою неможливо ігнорувати.

В інформаційному просторі є небагато відомостей про життєтворчість Я. Фрейдліна. Він — випускник Одеської державної консерваторії імені А. В. Нежданової (1971) по класу композиції Олександра Когана, який, як вихованець цього ж закладу, теж розвивав традиції одеської композиторської школи, зокрема її засновника Вітольда Малішевського,

а також Василя Золотарьова. У 1970–1980 роках Я. Фрейдлін очолював теоретичний відділ Одеської середньої спеціалізованої школи-інтернату імені П. С. Столярського (нині — Одеський державний музичний лицей імені професора П. С. Столярського), викладав теорію музики та композицію, одночасно вів клас композиції в Одеській консерваторії (тепер — Одеська національна музична академія) імені А. В. Нежданової. Спільно із Іваном Ботвиновим, Валерієм Сирохватовим, Геннадієм Глазачовим у ці роки Ян Фрейдлін був членом Одеської організації Національної спілки композиторів України. На початку 1990-х він емігрував до Ізраїлю, працював у музичній академії Тель-Авіва та в «Lewinsky College of music»¹ (Музична школа Левінського у Тель-Авіві).

У творчому доробку Я. Фрейдліна — різні жанри: симфонічна музика, вокальні й камерно-інструментальні опуси, музика до кінофільмів і театральних вистав тощо. Дослідники називають його композитором із «яскраво вираженим камерним жанровим нахилом» [Марків, 2022, с. 22], зазначають, що неоромантичному стилю митця притаманні композиторська індивідуальність, філософська естетика, образна стилістика з експресією та ліризмом [Марків, 2022, с. 22].

Скрипка — один із основних інструментів у камерно-інструментальній творчості композитора. Відомі його 19 творів² для різних камерних складів за участю скрипки.

¹ Lewinsky College of music — Музичний коледж Левінського у Тель-Авіві.

² Соната «Мізансцени» для скрипки й віолончелі, «Очікування» для скрипки, флейти і фортепіано (1982), «Соната у трьох листах» для скрипки й фортепіано (1985), сюїтний цикл «Лісові картини» для скрипки та фортепіано (1985), Концерт для флейти, двох скрипок, альту, віолончелі і фортепіано «Готичні вітражі» (1985), два Тріо для скрипки, віолончелі та фортепіано (1981, 1994), «Музика сутінок» для флейти, скрипки та фортепіано (2001), три струнні квартети (1963, 1975, 2003), П'ять дуетів для скрипки та віолончелі (1979), Соната-серенада скрипки та фортепіано (2012), Сюїта для скрипки та фортепіано (1969), «Осіньна балада» для скрипки та фортепіано (1986), «Коліскова вітру» для скрипки

Автору притаманно звернення до інструментального соло. У його доробку наявні сольні опуси для скрипки, віолончелі, флейти, кларнета, арфи, гітари, органа й фортепіано, написані у таких жанрах як партита, соната, сюїта [Муха, 2004].

Творчістю Я. Фрейдліна періодично цікавляться вітчизняні науковці. Вивчаючи сюїту «Лісові картини», Ганна Антропова зазначає, що у циклі поєднуються основні музичні напрями ХХ століття: неоромантизм, імпресіонізм, неокласицизм та фольклоризм [2017]. Кирило Марків, розглядаючи актуальні техніки письма в Сонаті для скрипки і фортепіано Я. Фрейдліна, виявляє використання таких технік, як репетитивність, кластери, сонорика, розширені техніки, підготовлений рояль, прийоми театралізації тощо [2022]. Камерно-ансамблевій творчості композитора властиве занурення в особистісно-психологічні шари людської свідомості [Зінакова, 2022].

Науковці визначають вплив мистецького контексту Одеси на творчість митця. Сергій Шип вважає, що в музиці Я. Фрейдліна мало помітні будь-які національні риси, проте його рідне середовище — це Одеса, «її аура духовної розкритості, самотності, креативності, легкості та необтяжливої філософічності мислення, всюдисущої іронії» [Шип, 2014]. Авторка монографії про одеську композиторську школу Римма Розенберг, вважає, що однією з характерних ознак творчого мислення митців цього осередку є *театральність* [2013]. Говорячи про сучасний етап, вона стверджує, що проблема театральності може вирішуватись найбільш оригінально у творах нетеатральних жанрів [Розенберг, 2013, с. 283].

«МоноОпера для скрипки соло» (2003) є прикладом жанрового експерименту з музично-драматичним прото-

й фортепіано (2015), «Скрипка Шерлока» для скрипки й фортепіано (2009), цикл «Театр Берандже» для голосу, скрипки, віолончелі та фортепіано (1982), «Празький Калейдоскоп» для скрипки й гітари (2012) [Антропова, 2017; Марків, 2022; Муха, 2004; Зінакова, 2022].

типом і тенденції *театралізації* інструментальних жанрів на рівні композиції, що притаманно сучасній композиторській творчості загалом, зокрема одеських композиторів.

За енциклопедичним визначенням, *моноопера* — це:

... невеликий за масштабами твір, у якому драматичний конфлікт зосереджено навколо однієї дійової особи: це тривалий «крупний план героя». Основною формою вислову художньої ідеї твору є монолог героя, що ґрунтується на аріозному й декламаційному інтонуванні [Толошняк, 2019, с. 481].

Виконує монооперу головний герой соліст-співак у супроводі невеликого за складом оркестру або інструментального ансамблю.

Екстраполюючи жанрові ознаки оперного твору з музично-театральної в інструментальну площину, Ян Фрейдлін зберігає такі його типові елементи й принципи: жанрова номінація, назва й логіка розташування частин, лейтмотиви, специфіка драматичного конфлікту тощо.

Композитор вводить жанрову номінацію моноопера («МоноОпера») у заголовковий комплекс твору. Назва твору також пов'язана з явищем мовної гри і проблемою полісемії вербального тексту, що унаочнюється у графіці написання слова, використанням великої літери в його середині.

Для назв частин митець запозичує композиційні елементи, характерні для опери як музично-театрального жанру, — увертюра, сцена, арієта, речитатив, інтермецо, фінальна арія.

Загальна логіка розміщення розділів семичастинного твору відповідає принципам класичної оперної структури. У творі є *Overture*, завершальний розділ *Final Aria*, середні частини *Scene I*, *Scene II* та контрастна вставка *Intermezzo*. У центрі «МоноОпери» вміщені два вокально-монологічні жанри *Arietta* й *Recitativo*, яким зазвичай властиве психологічне заглиблення в образ головного героя твору.

Незважаючи на відсутність авторської програми-лібрето і явної виконавської театралізації, у творі виявляються ознаки прихованої театральності. Зіставлення експресивних, емоційно-напружених розділів *Scene I*, *Scene II* й *Intermezzo* з ліричним характером подання матеріалу в *Arietta*, *Recitativo ma Final Aria* можна трактувати як утілення двох психологічних начал: зовнішнього та внутрішнього: зовнішнє — це образ «суспільного оточення», життєвої дійсності людини, а внутрішнє — уособлення голосу людини. Вони є прикладами втілення в інструментальному жанрі принципів театру-«переживання» (згідно з концепцією К. Станіславського).

У творі можна виявити систему лейтмотивів. В *Overture* відбувається експонування трьох основних лейтмотивів, які демонструють два психологічні начала — головного героя і навколишньої дійсності. Перший лейтмотив має висхідну спрямованість і звучить на *piano* в темпі *Moderato e molto rubato*. Він характеризує головного героя як лірика, сповненого надії, потягу до ідеалу (тт. 1–3). Другий контрастний скерцозний лейтмотив *Animato forte* — це виразна, динамічна й артикульована тема, що змальовує образ «суспільного оточення» (тт. 29–31). Третій лейтмотив-сумнів ґрунтується на основі висхідних запитальних інтонацій, він є уособленням внутрішніх переживань головного героя (тт. 41–43). Лейтмотиви є інтонаційними ядрами усіх наступних розділів. Вони вводяться як у своєму первинному вигляді, так і видозмінені.

Так само, як і в жанрі моноопери, у творі Я. Фрейдліна драматичний конфлікт зосереджено навколо однієї дійової особи та її внутрішніх переживань. Концентрації на розкритті емоційного стану персонажа сприяє відсутність будь-якого супроводу. У центрі уваги слухача є лише монолог соліста-скрипаля.

Технічна виконавська складова «МоноОпери» для скрипки соло Я. Фрейдліна вирізняється широким арсеналом класичних скрипкових технік та прийомів звуковидобування:

arco, pizzicato, sul ponticello, con legno, con sordino, штрихи *détaché, legato, staccato*, дубль-штрих, техніки флажолетів, подвійних нот, акордів, глісандо, різноамплітудного вібрато й «білого» звука тощо. Усі вони допомагають наповнити твір різними тембровими ефектами, розкрити його художнє наповнення, яскраво продемонструвати можливості сольного інструмента і забезпечити властивий для специфіки жанру масштаб звучання.

Сьогодні творчість Яна Фрейдліна мало відома серед виконавців і недостатньо висвітлений у музикознавстві. «МоноОпера» досі не посіла належного місця в репертуарі вітчизняних скрипалів. Проте цей самобутній, естетично привабливий твір із виразним тематизмом, інтелектуально вивіреною системою лейтмотивів, лаконізмом та логічністю композиції має знайти свого виконавця й слухачів і в Україні.

Список використаної літератури і джерел

Література

1. Антропова А. С. Драматургическое единство цикла Яна Фрейдлина «Лесные картины». *Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. Вип. 118 : *Композиційно-драматургічна організація музичного твору*. Київ, 2017. С. 125–132.
2. Зінакова О. І. Семантика камерності в стильових проявах Яна Фрейдліна. *Музичне мистецтво і культура*. Вип. 35. Кн. 1 / Одеська нац. муз. акад. ім. А. В. Нежданової. Одеса : Гельветика, 2022. С. 26-42.
3. Марків К. М. Актуальні техніки письма у скрипкових сонатах одеських композиторів кінця ХХ століття. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвуз. збір. наук. праць Дрогобицький держ. пед. ун-т ім. Івана Франка*. Дрогобич : Гельветика, 2022. Вип. 49. Т. 2. С. 17–22.
4. Муха А. І. Фрейдлін Яків (Ян) Михайлович. Муха А. І. *Композитори України та української діаспори : довідник*. Київ : Муз. Україна, 2004. С. 310.

5. Розенберг Р. М. Одесская композиторская школа: к 100-летию основания и 75-летию Одесской организации НСКУ : монография. Одесса : Астропринт, 2013. 328 с.

6. Толошняк Н. А. Моноопера. *Енциклопедія сучасної України* / редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. Київ, 2019. URL: <https://esu.com.ua/article-69187> (дата звернення: 30.10.2024).

7. Шип С. В. И всё-таки Ян Фрейдлин — одесский композитор. *Порто-Франко* : газета. Одесса, 2014. URL: http://porto-fr.odessa.ua/index.php?art_num=art040&year=2014&numb=41 (дата звернення: 30.10.2024).

Потне джерело

1. Freidlin J. MonoOpera for solo violin. Lagny-sur-Marne : Musik Fabrik Music Publishing, 2008. 17 p.